

Počnimo



**Provedba Ugovora iz Marakeša
za osobe s teškoćama pri čitanju standardnog
tiska**

Praktični vodič za knjižničare



Uvod

Provedba Ugovora iz Marakeša za osobe s teškoćama pri
čitanju standardnog tiska

Praktični vodič za knjižničare

Autori

Jessica Coates
Christiane Felsmann
Teresa Hackett
Karen Keninger
Francisco Martinez Calvo
Victoria Owen
Anthea Taylor
Katya Pereyaslavska
Flora van den Berg

Urednica originalnog izdanja

Victoria Owen

Prijevod hrvatskog izdanja

Petar Ćorko i Ana Cerovski, SIGNUM: jezici d.o.o.

Prilagodba hrvatskog izdanja

Aleksandra Horvat
Jelena Lešaja

Predgovor

Ugovor iz Marakeša za olakšavanje pristupa objavljenim djelima slijepim i slabovidnim te osobama koje imaju druge teškoće pri čitanju standardnog tiska donosi slijepim osobama i osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska jedinstvenu priliku pristupa tiskanim djelima. Knjižnice imaju ključnu ulogu u olakšavanju pristupa, a ovim se vodičem želi zaposlenicima svih knjižnica omogućiti poduzimanje konačnih praktičnih koraka za davanje tekstova u ruke čitateljima s teškoćama pri čitanju standardnog tiska.

Kao nekadašnjoj voditeljici knjižničnih usluga u knjižnici Kanadskog državnog zavoda za slijepe (CNIB) i nekadašnjoj voditeljici Strateškog programa za autorska prava i ostala pravna pitanja Međunarodne federacije knjižničarskih društava i ustanova (IFLA), posebno mi je zadovoljstvo što Ugovor iz Marakeša olakšava pristup tiskanim djelima i što će od njega koristiti imati i slijepi i slabovidni čitatelji.

Informacije u ovom vodiču organizirane su kao najčešće postavljana pitanja i odgovori s poveznicama na izvore s više informacija. Vodič je zamišljen kao uvod, predložak, koji se može prilagoditi u svakoj zemlji potpisnici Ugovora iz Marakeša. Nakon što se vodič prilagodi zakonima svake pojedine zemlje, nadamo se da će biti objavljen na mrežnim stranicama Međunarodne federacije knjižničarskih društava i ustanova.

Izradu vodiča velikodušno su svojim sredstvima omogućili Svjetski savez slijepih (WBU), Sveučilište u Torontu, Međunarodna federacija knjižničarskih društava i ustanova (IFLA) te Kanadsko udruženje istraživačkih knjižnica (CARL). Iznimno sam zahvalna donatorima tih sredstava, svojim suautorima i svima onima koji su doprinijeli izradi ovog vodiča; udružili smo snage kako bismo utažili glad za knjigom¹ osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska širom svijeta.

Victoria Owen,
glavna knjižničarka,
Sveučilište Toronto Scarborough
Toronto, Kanada
Ožujak, 2018.

¹„Svijetom vlada glad za knjigom. To je golem problem. Bez knjiga, novina i časopisa ljudi su odsječeni od života.” Iz [The Marrakesh Treaty – Helping to end the global book famine](#) (Ugovor iz Marakeša – pomoćno sredstvo da se stane na kraj globalnoj gladi za knjigom), [WIPO, 2016.](#)

Sadržaj

Pohvala publikaciji Počnimo	6
Predgovor.....	7
Važne uvodne napomene	9
Ugovor iz Marakeša: osnove.....	11
1. Što je Ugovor iz Marakeša?.....	11
2. Što donosi Ugovor iz Marakeša?.....	11
3. Zašto je usvojen Ugovor iz Marakeša?.....	11
4. Jesu li knjižnice sudjelovale u izradi Ugovora iz Marakeša?.....	12
5. Koje su zemlje potpisale Ugovor iz Marakeša?	12
6. Tko ima koristi od Ugovora?	12
Knjižnice i Ugovor iz Marakeša	13
7. Čime Ugovor iz Marakeša podržava usluge koje nude knjižnice?	13
8. Ima li moja knjižnica pravo pružati usluge prema Ugovoru iz Marakeša?.....	13
9. Je li moja knjižnica obvezna pružati usluge prema Ugovoru iz Marakeša?	13
10. Što smiju knjižnice prema Ugovoru iz Marakeša?	14
11. Na koja se djela odnosi Ugovor iz Marakeša?	14
12. Što je to pristupačni format?	14
13. Kako knjižnice dijele djela u pristupačnom formatu?	15
14. Mora li moja knjižnica voditi evidenciju?	15
Usluge vezane za knjige u pristupačnom formatu	17
15. Koje usluge vezane za knjige u pristupačnom formatu već postoje i ima li ih moja knjižnica pravo pružati?	17
16. Kako saznati koje još knjižnice raspolažu zbirkama pristupačnih djela?.....	17
17. Kako knjižnice mogu vlastita djela u pristupačnom formatu učiniti dostupnima drugim knjižnicama?	18
18. Može li moja knjižnica naplaćivati uslugu korištenja knjiga u pristupačnom formatu?.....	18
19. Moraju li knjižnice plaćati tantijeme?.....	18

20. Moja država uvela je odredbu o provjeri „komercijalne dostupnosti”. Što je s njome?	18
Rad s pristupačnim formatima.....	20
21. Djelo kojem se ne može pristupiti digitalno je zaključano. Mogu li ukloniti ključ? 20	
22. Licencija elektroničkog izvora ne dopušta knjižnici umnožavanje ili distribuciju djela. Što mogu poduzeti?.....	20
Daljnje informacije	21
Izrada pristupačnih formata.....	21
23. Gdje mogu pronaći informacije o izradi dokumenata u pristupačnom formatu? .	21
Drugi vodiči kroz Ugovor iz Marakeša.....	21
24. Postoje li i drugi vodiči kroz Ugovor iz Marakeša?.....	21
Zahvala.....	22

Pohvala publikaciji Počnimo

„Dvije stvari su mi bitne kod čitanja knjiga: odabir prave knjige i njezino pažljivo čitanje. A upravo u tome mi pomaže Ugovor iz Marakeša: da dobijem pristup većem broju knjiga i da ih mogu pronalaziti širom svijeta, a posebno u knjižnici koja je idealno mjesto za to. Uz pomoć ovog vodiča knjižnice će pridonijeti tome da se san sadržan u Ugovoru iz Marakeša ostvari milijunima osoba koje su slijepe, koje imaju oštećenje vida ili druge teškoće pri čitanju standardnog tiska.”

Bárbara Martín,
druga potpredsjednica Europskog saveza slijepih (EBU) i
voditeljica Stručnog ureda za europske poslove španjolskog saveza slijepih
ONCE

„Ugovor iz Marakeša ključan je međunarodni ugovor za osobe s teškoćama pri čitanju standardnog tiska koje se već dugo muče s teškim pristupom knjigama i znanju. Nakon što se Ugovor provede, knjižnice će kao cjelina moći osigurati da osobe s teškoćama pri čitanju standardnog tiska imaju jednake mogućnosti čitanja, učenja i uživanja u književnosti. Ovaj vodič nudi praktične savjete knjižničarima narodnih knjižnica, visokoškolskih knjižnica, specijaliziranih i školskih knjižnica za postizanje tog cilja na svjetskoj razini kao i u zemljama u kojima djeluju.”

Kirsi Yläanne,
voditeljica IFLA-ine sekcije Knjižnice namijenjene osobama s teškoćama pri
čitanju standardnog tiska i
stručnjak za pristupačnost , knjižnica Celia, Finska

„Predugo nam je kao osobama s oštećenjem vida i osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska bio onemogućen pristup čitanju i učenju, temeljnim uvjetima za puno i ravnopravno sudjelovanje u procesu obrazovanja, svijetu rada i životu naših zajednica. Ugovor iz Marakeša donosi obećanje da će se ukloniti zapreke koje su nam sprečavale pristup knjigama u formatima koje možemo čitati i da ćemo ono što nam je dostupno podijeliti sa svojom braćom i sestrama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska koji žive u zemljama u razvoju i koji dosad nisu imali pristup ni onim rijetkim dostupnim knjigama. Doista vjerujemo da je Ugovor iz Marakeša najvažnije dostignuće u životima slijepih i slabovidnih osoba od izuma brajice prije gotovo 200 godina.”

Penny Hartin,
glavna direktorica Svjetskog saveza slijepih

Predgovor

Kad su države članice Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (WIPO) 2013. godine usvojile Ugovor iz Marakeša za osobe s teškoćama pri čitanju standardnog tiska, obvezale su se da će ukloniti pravne prepreke koje onemogućuju pristup knjigama i drugim tekstovima slijepim i slabovidnim osobama te osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska poput disleksije. Time je otvorena mogućnost rješavanja ključnog uzroka gladi za knjigom² – činjenice da je manje od 7 % objavljenih knjiga³ na svijetu dostupno u formatu pristupačnom osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska poput brajice, zvučnog formata, uvećanog tiska i digitalnih formata DAISY.

U rujnu 2016. godine, kad je Ugovor iz Marakeša stupio na snagu, ta je obveza postala stvarnost u zemljama koje su potpisale Ugovor kojim upravlja Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo. Time je nastala obveza unošenja promjena koje zahtijeva Ugovor u nacionalno zakonodavstvo.

Otad svoje zakone vezane za zaštitu autorskih prava usklađuje s odredbama Ugovora iz Marakeša cijeli niz zemalja, bilo kao potpisnice Ugovora ili kao zemlje koje namjeravaju potpisati Ugovor u bliskoj budućnosti. Ključne zakonodavne promjene trebale bi osigurati mogućnost dostave i izrade primjerka u formatu pristupačnom osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska samoj osobi s teškoćama pri čitanju standardnog tiska ili instituciji, poput knjižnice, unutar države ili u inozemstvu.

Knjižnice su najvažnije za uspjeh ovog revolucionarnog Ugovora, a knjižničari imaju ključnu ulogu u njegovoj provedbi. Gospodarske i društvene koristi bit će goleme i preobrazit će usluge pristupa informacijama za korisnike s teškoćama pri čitanju standardnog tiska.

Ovo je praktičan vodič namijenjen knjižničarima za početak provedbe odredbi Ugovora iz Marakeša i puno korištenje njihovih novih prava. Namijenjen je knjižnicama svih vrsta i veličina, od specijaliziranih knjižnica koje već pružaju usluge osobama s invaliditetom do knjižnica koje su spremne ponuditi takve usluge.

Prvenstveno je namijenjen primjeni u zemljama potpisnicama Ugovora iz Marakeša, u kojima je njegova provedba dovršena ili pri dovršetku, kako bi knjižnice mogle ponuditi unaprijedene usluge korisnicima s teškoćama pri čitanju standardnog tiska. Kad se što više knjižnica bude koristilo svim pogodnostima koje donosi Ugovor, odigrat će svoju ulogu u konačnoj pobjedi nad gladi za knjigom.

² „Svijetom vlada glad za knjigom. To je golem problem. Bez knjiga, novina i časopisa ljudi su odsječeni od života.” Iz [The Marrakesh Treaty – Helping to end the global book famine](#) (Ugovor iz Marakeša – pomoćno sredstvo da se stane na kraj globalnoj gladi za knjigom), [WIPO, 2016.](#)

³ Iz [The Marrakesh Treaty – Helping to end the global book famine](#) (Ugovor iz Marakeša – pomoćno sredstvo da se stane na kraj globalnoj gladi za knjigom), [WIPO, 2016.](#)

Teresa Hackett,
voditeljica programa za autorska prava i knjižnice,
EIFL – Elektroničke informacije za knjižnice

Važne uvodne napomene

- U ovom su vodiču objašnjeni osnovni koncepti koje je svaka zemlja potpisnica Ugovora iz Marakeša dužna primijeniti. Međutim u većini je zemalja potrebno izmijeniti i dopuniti nacionalno zakonodavstvo.
- Kako vlade budu ugrađivale Ugovor iz Marakeša u nacionalno zakonodavstvo, način njegove provedbe može se malo razlikovati od države do države. (Kako bi promovirala neometan pristup na cijelom svijetu, IFLA se protivi uvođenju nepotrebnih ograničenja.)
- Upravo se zato ovaj vodič treba smatrati objašnjenjem općih prava koja bi trebala biti ostvariva u svim zemljama koje provode Ugovor iz Marakeša, a ne vodičem kroz nacionalno zakonodavstvo.
- Da biste provjerili kako se Ugovor provodi u vašoj zemlji, obratite se lokalnom knjižničaru zaduženom za pitanja autorskih prava ili drugom stručnjaku. Ako vam nešto nije u potpunosti jasno ili vam je potreban savjet, obratite se državnom zavodu za intelektualno vlasništvo: <https://www.dziv.hr/>.
- Ako vaša knjižnica već pruža usluge osobama sa širim spektrom tjelesnih oštećenja (npr. gluhoća) prema nacionalnim zakonima, potpisivanje Ugovora iz Marakeša ne utječe na te usluge.⁴
- Dok je ovaj vodič prvenstveno namijenjen knjižnicama, Ugovor iz Marakeša odnosi se na širok spektar institucija, kao i pojedince, koji mogu iskoristiti njegove odredbe.
- Ovo je međunarodni vodič, a ne vodič kroz nacionalno zakonodavstvo. Predlažemo njegovu prilagodbu nacionalnom zakonodavnom okviru.⁵
- Dobrodošli su i prijevodi na druge jezike.
- Ovaj se vodič po potrebi može ažurirati.⁶

Dozvole: Ovaj vodič ima licenciju Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0), što znači da se smije slobodno umnožavati, distribuirati, prevoditi, prilagođavati i koristiti u komercijalne svrhe, pod uvjetom da se pripisuje IFLA-i, WBU-u i EIFL-u.

⁴ IFLA se protivi bilo kakvim novim ograničenjima vezano za druga tjelesna oštećenja.

⁵ Vidi: Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (Narodne novine, br. 96/2018)

⁶ <https://www.ifla.org/copyright>

Kratice

- Kratice koje se koriste u vodiču:
 - WIPO (World Intellectual Property Organization) – Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo
 - IFLA (International Federation of Library Associations) – Međunarodna federacija knjižničarskih društava
 - WBU (World Blind Union) – Svjetski savez slijepih
 - DAISY (Digital Accessible Information System) – Digitalni sustav pristupačnih informacija

Izjava o odricanju od odgovornosti

Informacije sadržane u ovom dokumentu ne predstavljaju pravne savjete. IFLA ne preuzima odgovornost za informacije sadržane u ovom dokumentu i odriče se svake odgovornosti vezane za navedene informacije. U slučaju nedoumica obratite se lokalnom pravniku.

Ugovor iz Marakeša: osnove

1. Što je Ugovor iz Marakeša?

Ugovor iz Marakeša (<http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=13169>) (verzija u prilagođenom formatu <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=14613>) međunarodni je ugovor koji su 2013. godine usvojile države članice Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (WIPO), specijalizirane agencije Ujedinjenih naroda. Puni naziv ugovora glasi *Ugovor iz Marakeša za olakšavanje pristupa objavljenim djelima slijepim i slabovidnim te osobama koje imaju druge smetnje pri čitanju otisnutog teksta*.

To je prvi ugovor o autorskim pravima u čijoj su srži načela ljudskih prava s posebnim osvrtom na Opću deklaraciju o pravima čovjeka i Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom (UNCRPD).

2. Što donosi Ugovor iz Marakeša?

Po prvi put stvara međunarodni pravni okvir koji omogućuje izradu i distribuciju primjeraka u formatu pristupačnom osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska i dostupnost knjiga u pristupačnom formatu izvan nacionalnih granica. Prema Ugovoru iz Marakeša među osobe s teškoćama pri čitanju standardnog tiska ubrajaju se slijepe osobe, osobe s oštećenjem vida ili poteškoćama u percepciji ili čitanju te osobe koje ne mogu usredotočiti pogled ili držati ili listati knjigu.

3. Zašto je usvojen Ugovor iz Marakeša?

Ugovor iz Marakeša usvojen je kako bi se uklonile prepreke vezane za autorska prava koje su osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska onemogućavale pristup tiskanim djelima. Tek je oko 7 % objavljenih radova na svijetu dostupno u pristupačnim formatima, a u zemljama u razvoju, u kojima živi 90 % slijepih i slabovidnih osoba, ta je brojka ispod 1 %.⁷ Tom problemu djelomično su uzrok prepreke uzrokovane zakonima o zaštiti autorskih prava koje se ovim Ugovorom nastoje ukloniti.

⁷ Iz [The Marrakesh Treaty – Helping to end the global book famine](#) (Ugovor iz Marakeša – pomoćno sredstvo da se stane na kraj globalnoj gladi za knjigom), [WIPO, 2016.](#)

4. Jesu li knjižnice sudjelovale u izradi Ugovora iz Marakeša?

Da.⁸ Nacrt ugovora državama članicama WIPO-a predložilo je Svjetski savez slijepih (WBU). IFLA i druge partnerske knjižnice snažno su podržavale pregovore pri WIPO-u tijekom više od pet godina te su sudjelovale na Diplomatskoj konferenciji u Marakešu koja je rezultirala usvajanjem Ugovora. Pojedine vlade tražile su savjete i mišljenje nacionalnih organizacija slijepih i slabovidnih osoba te udruženja knjižnica.

Knjižničari se sada trude da koristi od Ugovora budu maksimalne i da knjižnice u potpunosti ispune svoju ulogu pri utraživanju gladi za knjigom osoba s teškoćama pri čitanju standardnog tiska.

5. Koje su zemlje potpisale Ugovor iz Marakeša?

Ažurirani popis zemalja koje su potpisale Ugovor iz Marakeša potražite na mrežnoj stranici WIPO-a:

http://www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=843.

Ako je Vaša zemlja ratificirala Ugovor, u stupcu *in force* (na snazi) stajat će datum.

6. Kome Ugovor koristi?

Svaka osoba s teškoćama pri čitanju standardnog tiska može imati koristi od Ugovora.

Teškoćama pri čitanju standardnog tiska uzrok može biti oštećenje vida, poput sljepoće ili slabovidnosti, poteškoće u razvoju ili učenju, poput disleksije i autizma, ili fizičke bolesti poput Parkinsonove bolesti ili paralize.

Takve teškoće ne moraju biti trajne.⁹ Pojedinci koji primjerice pate od privremene sljepoće mogu imati koristi od Ugovora dok god takvo zdravstveno stanje traje.

Na osobe s drugim oštećenjima, poput gluhoće, Ugovor iz Marakeša se ne odnosi (iako se na njih mogu odnositi nacionalni zakoni o zaštiti autorskih prava). Ugovor iz Marakeša se odnosi na osobe koje su i gluhe i slijepe.

⁸Svjetski savez slijepih (WBU) izradio je nacrt prve verzije Ugovora koja se tijekom pregovora mijenjala. Ugovor su WIPO-u predložile države članice – Brazil, Ekvador i Paragvaj.

⁹ Vodič WBU-a, str. 32.

Knjižnice i Ugovor iz Marakeša

7. Čime Ugovor iz Marakeša podržava usluge koje nude knjižnice?

Nakon što se provede kroz nacionalno zakonodavstvo, Ugovor iz Marakeša preobrazit će usluge koje knjižnice nude osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska:

- a. uklanjanjem pravnih prepreka za izradu i dijeljenje djela u pristupačnom formatu; time će se odmah povećati količina materijala za čitanje dostupnog čitateljima s teškoćama pri čitanju standardnog tiska;
- b. štedi vrijeme, novac i trud jer će knjižnice moći nabavljati građu unutar države, regije i šireg zemljopisnog područja. Knjižnice mogu koordinirati izradu djela, što smanjuje dupliciranje, to jest prilagodbu iste knjige više puta u različitim zemljama.

8. Ima li moja knjižnica pravo pružati usluge prema Ugovoru iz Marakeša?

Svaka knjižnica ili druga organizacija koja pruža neprofitne usluge ima pravo iskoristiti prava koja donosi Ugovor prilikom pružanja usluga korisnicima s teškoćama pri čitanju standardnog tiska.¹⁰

Nadalje, to pravo imaju i profitni subjekti koje vlada priznaje kao pružatelje usluga osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska na neprofitnoj bazi.^{11 12}

9. Je li moja knjižnica obvezna pružati usluge prema Ugovoru iz Marakeša?

Ugovorom iz Marakeša ne nameće se obveza da knjižnica nudi primjerke knjiga u prilagođenom formatu, nego se samo daje pravo da se proizvode, posuđuju, uvoze i izvoze primjerci u prilagođenom formatu. Drugim riječima, Ugovor daje dozvolu da se čini ono što se bez dozvole ne smije.

¹⁰ U Ugovoru iz Marakeša navedene se ustanove na engleskom jeziku nazivaju *Authorized Entities* („ovlašteni subjekti”)

¹¹ WBU-ov *Vodič kroz Ugovor iz Marakeša: olakšavanje pristupa knjigama osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska*, str. 29. WBU-ov vodič na engleskom jeziku dostupan je na mrežnoj stranici <http://www.worldblindunion.org/English/our-work/our-priorities/Pages/WBU-Guide-to-the-Marrakesh-Treaty.aspx>.

¹² Ovlašteni subjekti koji žele dostaviti podatke Hrvatskom zavodu za intelektualno vlasništvo (naziv i podatke za kontakt) u cilju njihovog daljnjeg prosljeđivanja Europskoj komisiji radi objave na središnjem internetskom portalu (članak 86.b. stavci 6. i 7. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima), podatke mogu poslati na adresu e-pošte: info@dziv.hr.

10. Što smiju knjižnice prema Ugovoru iz Marakeša?

Knjižnica može primjerak u pristupačnom formatu dati izravno osobi s teškoćama pri čitanju standardnog tiska ili osobi koja djeluje u njezino ime, primjerice njegovatelju.

Knjižnica može primjerak u pristupačnom formatu također dati ili primiti od druge knjižnice ili institucije u tuzemstvu ili u drugoj zemlji potpisnici Ugovora iz Marakeša.¹³

Knjižnica može proizvesti primjerak djela u pristupačnom formatu te pohraniti i katalogizirati djelo.

11. Na koja se djela odnosi Ugovor iz Marakeša?

Tekstualna djela i zapise, poput knjiga, elektroničkih knjiga, zvučnih knjiga, novina, časopisa, zapise glazbe kao i povezane ilustracije i slike.

Osim na objavljena djela, Ugovor se primjenjuje i na djela koja su drukčijim putem dana na javno korištenje, poput građe u digitalnim repozitorijima i preprint posluživačima.

Audiovizualna djela poput filmova nisu obuhvaćena Ugovorom, iako su njime obuhvaćena tekstualna djela sadržana u audiovizualnim djelima, poput obrazovnih multimedijalnih DVD-a.

12. Što je to pristupačni format?

Pristupačni format je svaki format koji osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska omogućuje da čitaju jednako nesmetano kao osoba bez teškoća. Tipični su primjeri pristupačnih formata brajica, uvećani tisak i zvučne knjige; među njih se ubrajaju i digitalni formati kao što su isključivo zvučne knjige izrađene tehnologijom DAISY (Digital Accessible Information System), tekstualne knjige izrađene tehnologijom DAISY (označeni tekst sinkroniziran pretvorbom teksta u govor ili zvučnom snimkom ljudskog pripovjedača), EPUB3 (elektroničke knjige s ugrađenim značajkama pristupačnosti) i LKF (raširen u zemljama ruskog govornog područja).

Pored navedenoga, dokumenti u uobičajenim formatima poput Worda ili PDF-a također se mogu lako pretvoriti u pristupačni format.

¹³ Pored navedenoga, knjižnica može primiti primjerke u pristupačnom formatu iz bilo koje zemlje bez obzira na to je li ta zemlja potpisala Ugovor iz Marakeša. U nekim se zemljama nacionalnim propisima može omogućiti i da se primjerci u pristupačnom formatu šalju i u zemlje koje nisu potpisale Ugovor, čime se širi dostupnost primjeraka u formatu pristupačnom osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska i knjižnicama bez obzira na to gdje se nalaze. Upoznajte se s nacionalnim propisima kako biste provjerili može li se to primijeniti. Članak 6. Ugovora iz Marakeša, Vodič WBU-a, str. 56.

13. Kako knjižnice dijele djela u pristupačnom formatu?

Ne postoji jedinstveni postupak razmjene djela u pristupačnom formatu među knjižnicama. Postupak razmjene ovisi o formatu djela i načinu na koji bi osoba radije primila djelo, učestalosti zahtjeva i postojećoj infrastrukturi za pružanje takvih usluga.

Primjerice za dostavu se dokumenata među knjižnicama mogu koristiti knjižnični sustavi ili neka druga sigurna platforma za digitalnu razmjenu.

Mehanizmi razmjene trebali bi biti jednostavni i lako razumljivi, osobito ako se želi potaknuti međunarodna razmjena. Primjerice za dijeljenje se poveznica na građu među knjižnicama mogu koristiti internetske platforme poput Dropboxa (<https://www.dropbox.com/h>).

Primjere usluga vezanih za knjige u pristupačnom formatu potražite pod pitanjem broj 15.

14. Mora li moja knjižnica voditi evidenciju?

Odredbe Ugovora vezane za vođenje evidencije podložne su različitim tumačenjima pa trenutne zahtjeve, ako postoje, treba potražiti u nacionalnom zakonodavstvu. Međutim u Ugovoru jasno stoji da prakse vođenja evidencije utvrđuju knjižnice, a ne vladina tijela. U svakom slučaju dobra je praksa voditi evidenciju (kako to knjižnice obično i čine pri drugim poslovima) kako bi mogle primjerice dokazati da pružaju usluge osobama i institucijama koje na to imaju pravo, ako i kada takve informacije zatraže nadležna tijela.

Prema Ugovoru knjižnice utvrđuju i slijede vlastitu praksu vezano za pitanja koja se tiču osoba koje imaju pravo na koristi od Ugovora, ograničenja distribucije knjižnicama i osobama koje na to imaju pravo, sprečavanja distribucije neovlaštenih primjeraka i brige o primjercima u pristupačnom formatu.

Opseg evidencija o navedenim pitanjima ne bi se trebao značajno razlikovati od onoga za evidencije ostalih usluga. Za više pojedinosti o evidencijama koje je potrebno voditi i institucijama koje ih mogu zatražiti proučite nacionalne zakone.

Knjižnica mora poduzeti i korake potrebne za zaštitu privatnosti osoba s teškoćama pri čitanju standardnog tiska na razini koja odgovara zaštiti privatnosti svih ostalih osoba.

Preporučuje se izrada smjernica na temelju najboljih praksi za pružanje usluga vezanih za djela u pristupačnom formatu uz savjetovanje s ostalim pružateljima usluga, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom.

Smjernice bi trebale uključivati najbolje prakse za utvrđivanje prava korisnika, postupke kojima se osigurava pažljivo postupanje u proizvodnji i distribuciji djela u pristupačnom formatu te za sprečavanje neovlaštenog korištenja.

Usluge vezane za knjige u pristupačnom formatu

15. Koje usluge vezane za knjige u pristupačnom formatu već postoje i ima li ih moja knjižnica pravo pružati?

Određene usluge već su dostupne, poput sljedećih:

Usluga Global Book Konzorcija pristupačnih knjiga (Accessible Books Consortium) olakšava korištenje usluge razmjene materijala u pristupačnom formatu (<http://www.accessiblebooksconsortium.org/portal/en/index.html>).

Portal Accessible Content ePortal kanadskim visokoškolskim institucijama nudi akademske sadržaje (<https://ocul.on.ca/node/2192>).

Bookshare (<https://www.bookshare.org/cms/>).

Usluge na jezicima koji pripadaju posebnim skupinama poput tekstova na španjolskom jeziku na mrežnoj stranici organizacije TifloLibros (<http://www.tiflolibros.com.ar/>).

HathiTrust (<https://www.hathitrust.org/accessibility>).

Internet Archive (<https://archive.org/details/librivoxaudio>).

Da biste saznali kako se uključiti, obratite se dotičnoj organizaciji.

16. Kako saznati koje još knjižnice raspolažu zbirkama pristupačnih djela?

Mnogo zemalja ima nacionalnu knjižnicu za osobe s teškoćama pri čitanju standardnog tiska¹⁴ i neprofitne organizacije koje nude usluge. U idealnom slučaju one mogu razmjenjivati građu s vašom knjižnicom.

IFLA-ina Sekcija za knjižnice namijenjene osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska (<https://www.ifla.org/lpd>) i Sekcija za knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama (<https://www.ifla.org/lsn>) mogu vam pomoći u pronalaženju knjižnica te kontaktiranju s njima. Da biste pronašli nacionalne knjižnice, na stranici IFLA-e proučite dio o nacionalnim knjižnicama: <https://www.ifla.org/national-libraries>).

Popis dostupnih knjiga prilagođenih osobama koje su izgubile vid i osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska izrađuje WIPO. Na popisu se nalaze knjižnice i komercijalni pružatelji usluga širom svijeta (<http://www.accessiblebooksconsortium.org/sources/en/>).

¹⁴ Za Hrvatsku: Hrvatska knjižnica za slijepe www.hkzasl.hr

Drugi dobri izvori informacija su udruženja knjižnica, knjižničarski konzorciji, sveučilišta (među kojima određene institucije nude pomoćne usluge osobama s invaliditetom) i organizacije osoba s invaliditetom, uključujući Svjetski savez slijepih (www.worldblindunion.org), Međunarodnu udrugu za disleksiju (<https://dyslexiaida.org/>) i njihove članove.

17. Kako knjižnice mogu vlastita djela u pristupačnom formatu učiniti dostupnima drugim knjižnicama?

Izgradnja svjetske knjižnice za osobe s teškoćama pri čitanju standardnog tiska bila je najvažnija ambicija predlagatelja Ugovora iz Marakeša. Stoga je ključno omogućiti drugim knjižnicama širom svijeta pristup djelima u pristupačnom formatu.

Najučinkovitija metoda da se to postigne jest uključivanje u kataložnu evidenciju posebnih metapodataka, poput onih o formatu, verziji/kodu, veličini datoteke itd., u skladu s međunarodnim normama katalogizacije.

Preporučuje se i da knjižnice sudjeluju u programima razmjene informacija ili kataloga koji su predviđeni lokalnim zakonodavstvom. Ako oni ne postoje, korisno je razmotriti njihovo pokretanje.

18. Može li moja knjižnica naplaćivati uslugu korištenja knjiga u pristupačnom formatu?

Da bi iskoristila pogodnosti koje donosi Ugovor iz Marakeša, knjižnica mora pružati uslugu korištenja knjiga u pristupačnom formatu na neprofitnoj bazi. Knjižnica si može osigurati povrat troškova proizvodnje i/ili distribucije kada je to potrebno.

19. Moraju li knjižnice plaćati tantijeme?

Prema Ugovoru iz Marakeša zemlje mogu odlučiti trebaju li nositelji autorskih prava dobiti naknadu za izradu primjerka.¹⁵ Ako je u vaše nacionalno zakonodavstvo unijeta ta neobvezna odredba, vaša knjižnica može biti obvezna platiti tantijeme za izradu primjerka djela.¹⁶

20. Moja država uvela je odredbu o provjeri „komercijalne dostupnosti”. Što je s njome?

Ako je u zakonu o zaštiti autorskih prava koji se primjenjuje u vašoj zemlji sadržana odredba vezana za „komercijalnu dostupnost”¹⁷, vaša knjižnica ne može izraditi

¹⁵IFLA se protivi tantijemama za djela u pristupačnom formatu.

¹⁶ Vidi: Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (Narodne novine, br. 96/2018)

¹⁷ IFLA se protivi uvođenju odredbe o provjeri komercijalne dostupnosti kojom se uvodi nepotrebni administrativni teret knjižnicama i onemogućuje izradu primjeraka u pristupačnom formatu, što negativno utječe na usluge knjižnice vezane za pristupačne knjige.

knjigu u pristupačnom formatu ako je ta knjiga već dostupna u formatu koji zahtijeva vaš korisnik i ako je u tom formatu komercijalno dostupna (npr. može se kupiti u knjižarama ili putem interneta).¹⁸ Ovisno o odredbama zakona vaše zemlje, ovaj se uvjet može primijeniti i na knjige koje uvozite za svoje korisnike iz druge zemlje potpisnice Ugovora iz Marakeša.

¹⁸ Odredbom o provjeri „komercijalne dostupnosti” trud potreban za pronalazak djela ostao bi u razumnim granicama, što znači i da bi djelo bilo dostupno u razumnom vremenu i po razumnoj cijeni.

Rad s pristupačnim formatima

21. Djelo kojem se ne može pristupiti digitalno je zaključano. Mogu li ukloniti ključ?

Prema Ugovoru iz Marakeša zemlje su dužne osigurati da digitalni ključevi ne onemogućuju osobama s teškoćama pri čitanju standardnog tiska korištenje ili pristup knjizi. Međutim u Ugovoru se konkretno ne navodi kako bi se ta odredba trebala provesti u nacionalnom zakonodavstvu.

Iz toga proizlazi da bi se u većini zemalja digitalni ključ, ili drugi sustav kontrole umnožavanja koji sprečava izradu primjerka u pristupačnom formatu, trebao moći ukloniti na zakonit način. Konkretna pravila prema kojima bi se on uklonio mogu se razlikovati od zemlje do zemlje. Za pojedinih o zakonima koji se primjenjuju u vašoj zemlji obratite se stručnjaku za pitanja autorskih prava ili tehničkom savjetniku.

22. Licencija elektroničkog izvora ne dopušta knjižnici umnožavanje ili distribuciju djela. Što mogu poduzeti?

U Ugovoru se ne spominje odnos između licencija i iznimki vezanih za autorska prava, pa dozvola izrade pristupačnog primjerka ovisi o općim uvjetima licencije ili o zakonu o zaštiti autorskih prava.¹⁹

Najprije provjerite sadrži li licencija elektroničkog izvora opću odredbu koja određuje da licencija prema nacionalnom ili međunarodnom pravu ničime ne ograničava prava korisnika licencije (ili slična formulacija). Ako je sadrži, možete se pozvati na iznimke koje vrijede u vašoj zemlji bez obzira na bilo kakva ograničenja korištenja sadržana u licenciji.

Ako je ne sadrži, upoznajte se s odredbama nacionalnih zakona. U mnogo zemalja licencija je mjerodavnija od zakona i morate poštovati njezine uvjete.

Dobra je strana što je cijeli niz zemalja zaštitio svoje iznimke od takvih prevladavajućih uvjeta licencije, čime se omogućuje izrada primjeraka u skladu sa zakonom o zaštiti autorskih prava. Provedbom Ugovora iz Marakeša Europska unija čini upravo to; države članice EU-a moraju osigurati da licencija ne prevlada nad iznimkom kojom se dopušta izrada primjeraka u pristupačnom formatu.

¹⁹ Vidi: Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (Narodne novine, br. 96/2018)

Daljnje informacije

Izrada pristupačnih formata

23. Gdje mogu pronaći informacije o izradi dokumenata u pristupačnom formatu?

Bookshare je izradio koristan vodič kroz izradu dokumenata u pristupačnom formatu koji je dostupan na mrežnoj stranici <https://benetech.org/about/resources/>.

DAISY Consortium ima alate za izradu i proizvodnju na mrežnoj stranici <http://www.daisy.org/tools/production>.

Drugi vodiči kroz Ugovor iz Marakeša

24. Postoje li i drugi vodiči kroz Ugovor iz Marakeša?

Da, EIFL je izradio vodič kroz zagovaranje za knjižnice:

<http://www.eifl.net/resources/marrakesh-treaty-eifl-guide-libraries-english>

Svjetski savez slijepih izradio je vodič kroz pravni okvir Ugovora iz Marakeša:

<http://www.worldblindunion.org/English/our-work/our-priorities/Pages/WBU-Guide-to-the-Marrakesh-Treaty.aspx>

(elektronička verzija) [WBU-ov vodič](#)

U okviru Programa Ujedinjenih naroda za razvoj izrađen je vodič naslova *Our Right to Knowledge* („Naše pravo na znanje”) s dostupnim verzijama na elektroničkoj brajici, verziji DAISY i u zvučnom obliku (MP3):

http://www.asia-pacific.undp.org/content/rbap/en/home/library/democratic_governance/hiv_aids/our-right-to-knowledge--legal-reviews-for-the-ratification-of-th.html

Zahvala

Zahvaljujemo svima koji su doprinijeli izradi ovog vodiča:

Ingvild Aanensen
Diego Anthoons
Jonathan Band
Saskia Boets
Vincent Bonnet
Donna Bourne-Tyson
Chris Corrigan
Jim Fruchterman
Sarah Guay
Susan Haigh
Penny Hartin
Nina Kassis Adamo
Hiroshi Kawamura
Dick Kawooya
Lina Kouzi
Koen Krikhaar
Kari Kummeneje
Patricia Lacivita

Jelena Lešaja
Mike L. Marlin
Ariadna Matas
Bárbara Martin Muñoz
Denise Nicholson
Kristina Passad
Geert Ruebens
Winston Tabb
Brad Turner
Pentti Vattulainen
Lisa Wadors
Nancy Weiss
Stephen Wyber
Zhang Xuechan
Ma Yan
Kirsi Yläanne
Yasmine Youssef
Sha Yunke